

Розділ 2

Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту

УДК 658.15

*Череп О. Г.
Полякова А.*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено сучасний стан розвитку підприємств в Україні. Визначено проблеми та фактори, що впливають на розвиток підприємств. Виокремлено чинники, які гальмують розвиток підприємств за сучасних умов господарювання. Запропоновано основні напрямки прискорення розвитку підприємництва в економіці України та перебудови структурної їх політики.

Ключові слова: підприємство, держава, металургійна галузь, легка промисловість, малий бізнес.

Annotation. A Modern State of the enterprises development in Ukraine was investigated. The problems and the factors that influence the development of enterprises were detected. The factors which hinder the enterprises development in the modern economic environment were singled out.. The main directions of accelerating the development of entrepreneurship in the economy of Ukraine and reformation of their structural policy were suggested.

Keywords: business, government, metallurgical industry, light industry and small business.

Аннотация. Исследовано современное состояние развития предприятий в Украине. Определены проблемы и факторы, влияющие на развитие предприятий. Выделены факторы, которые тормозят развитие предприятий в современных условиях хозяйствования. Предложены основные направления ускорения развития предпринимательства в экономике Украины и перестройки их структурной политики.

Ключевые слова: предприятие, государство, металлургическая отрасль, легкая промышленность, малый бизнес.

Вступ. Сучасний стан та розвиток українських підприємств знаходиться у тяжкому становищі. Значний вплив на дану ситуацію зумовила адаптація до ринкових відносин, а також наслідки світової економічної кризи. Для покращення ситуації необхідним є створення механізмів, які б стимулювали суб'єктів господарювання нарощувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, оновлювати виробничу матеріально-технічну базу. Але реальне становище підприємств в економіці свідчать, що процес розвитку вітчизняного виробництва натрапляє на ряд істотних перешкод. Адже реформи, що проводяться, не завжди відповідають рівневі розвитку

підприємництва, а недосконалість інституційного середовища підприємництва призводить до негативного обмеження свободи підприємницької діяльності.

Саме тому проблема кардинального поліпшення параметрів динаміки, структури та ефективності вітчизняного промислового виробництва відповідно до викликів і вимог як поточного, так і перспективного соціально-економічного розвитку країни залишається дуже актуальною. Збереження нинішніх показників технічного рівня і темпів оновлення виробничих потужностей, ресурсо- та наукомісткості виробництва, продуктивності капіталу і праці, динаміки інвестицій та інновацій становить загрозу не тільки для майбутнього промислового потенціалу України, але й для її національної безпеки.

Результати дослідження. Відслідковуючи стан українських підприємств, можна побачити, що на їх діяльність певним чином впливає спадщина радянської системи господарювання. Особливо яскраво це відбувається на вітчизняних машинобудівних підприємствах. На цих підприємствах значною мірою збереглися керівні кадри, які сформувалися за умов радянської системи господарства, що негативно позначається на результатах діяльності. Зокрема, на вітчизняних машинобудівних підприємствах зберігається високий рівень затрат, через що їхня продуктивність стає неконкурентоспроможною навіть на національному ринку. Високий рівень затрат часто супроводжується невисокою якістю продукції, низькою ефективністю інноваційної діяльності.

Також вагомою причиною нинішнього стану економіки України стало багаторічне випереджувальне зростання засобів виробництва порівняно з виробництвом предметів споживання. Внаслідок такої політики Україна успадкувала від СРСР нераціональну структуру промисловості, три чверті виробництва якої становила продукція важкої промисловості і лише чверть – продукція, призначена для задоволення потреб споживачів[5].

Нами встановлено, що в економіці України роль промисловості залишається провідною. В цьому секторі виробляється близько 40% загальноукраїнського випуску товарів і послуг, 80% їх експорту, створюється понад 30% ВДВ. У цій галузі сконцентровано приблизно третину основних засобів виробництва і зайнятих в економіці. При всій складності сьогоденної ситуації промислове виробництво є одним з основних джерел оплати праці найманих працівників, прибутків підприємств, податкових і валютних надходжень держави [3].

Відслідковуючи показники металургійної промисловості, можна побачити, що збитки у 2012 р. зросли в 3,3 рази, тобто на 9,5 млрд грн, а в порівнянні з 2011 р. — до 13,7 млрд грн. Від'ємна рентабельність метпідприємств у 2013 р. зросла до 8 % порівняно з 3,4 % за підсумками 2012 р.

За інформацією Держстату в металургійній галузі України в 2012 р. не було жодного рентабельного підприємства, тобто всі дістали збитки. Перебіг кризових процесів у промисловості підтвердив песимістичні оцінки і прогнози щодо її високої кон'юнктурної уразливості та недостатньої конкурентоспроможності в умовах загострення проблеми збуту на світових ринках[6].

Аналізуючи стан легкої промисловості, можна побачити, що з перших років незалежності в Україні створювалися демпінгові умови для вітчизняних товаровиробників внаслідок широкого імпорту з Китаю, Польщі, Туреччини та інших країн. Тим самим було підготовлено катастрофічний занепад вітчизняної легкої промисловості [2].

Щодо транспортних компаній, то вантажооборот авіаційного транспорту порівняно з минулим роком зменшився на 12,2%, трубопровідного – на 21,2%, а водного – на 26,5%. При цьому перевезення вантажів залізницями залишилися

практично незмінними, а підприємства автомобільного транспорту збільшили вантажооборот на 2,8%. За даними Державної служби статистики аграрні підприємства України у 2012 р. порівняно з 2011 р. знизили реалізацію власне вироблених зернових на 4,9%. У тому числі обсяг реалізації пшениці за вказаний період зменшився на 13%, ячменя – на 36,1%, кукурудзи – на 1,7%. Разом з тим реалізація жита зросла на 22,8%. Обсяг реалізованого аграріями насіння соняшнику зросло на 1,7%, сої – на 1,2%, а продажі ріпаку знизився на 11,7%. Також зменшилися продажі продукції тваринництва на 4,3%, а реалізація птиці впала на 12,6%. Загальний обсяг реалізованої аграрними підприємствами власно виробленої продукції за січень 2013 р. порівняно з січнем 2012 р. збільшився на 0,5%, продукція рослинництва збільшилась на 1%, а обсяг продукції тваринництва не змінився [6].

Таким чином видно, що за сучасних умов вітчизняні підприємства перебувають у не найкращому стані. Однією з причин спаду виробництва в Україні є незавершеність виробничого циклу в національній економіці. Адже на момент здобуття незалежності в Україні вироблялось лише 15–20% кінцевої продукції промисловості. Тому розрив старих господарських зв'язків негативно вплинув на вітчизняну економіку. Що ж стосується експорту, то переважну більшість становить продаж сировини. Значно невеликий відсоток становить продаж продукції з високим відсотком доданої вартості. Не досить дієвою є митна політика та підтримка вітчизняного товаровиробника. Адже на прикладі високорозвинених країн ми бачимо, що досить вигідно встановлювати високі митні збори на трудомічкий товар. Для порівняння можна розглянути ефективну митну політику США, де наприклад Латиноамериканські фермери можуть з 2 % митом експортувати в США помідори, а з 12 % – томатний соус) [3].

Непослідовність у проведенні економічних реформ призвела до того, що перехід від адміністративно-командної системи до ринкової супроводжується зростанням тіньової економіки. При цьому створюються сприятливі умови для корупції, хабарництва, криміналізації економіки. Так, за даними Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку Україна посідає 137 місце серед 185 країн за показниками легкості ведення бізнесу. Україна має найгірші у Східній Європі та Центральній Азії рейтинги з реєстрації майна та закриття неплатоспроможних підприємств.

Недосконалою є чинна податкова система, що характеризується надмірним податковим тиском і обтяжливою системою звітності. Негативно впливають на розвиток підприємництва складні та довготривалі післяреєстраційні процедури суб'єктів підприємництва, надмірне втручання органів державної влади в їхню діяльність [4].

Розвиток підприємств ускладнюється великим ступенем енергозалежності держави (в Україні частка імпорту в загальному обсягу витрат первинних енергоресурсів перевищує 60%) і високим рівнем енергомісткості внутрішнього виробництва (який у 2,5 рази перевищує аналогічний показник у країнах ЄС). Динаміка цін вітчизняних виробників залежить від зміни цін на імпортовані енергоресурси. Це спричинено високим рівнем енергомісткості фундаментальних галузей національної економіки, а також присутністю витрат на енергоспоживання у собівартості практично всіх товарів і послуг.

Для виробництва значні наслідки спричинило зниження зовнішньоторговельних потоків внаслідок кризового скорочення попиту на вітчизняний експорт, насамперед, металургійної продукції. Також скоротився споживчий попит населення через зниження реальних доходів, зумовленого поширенням рецесійних явищ у національній економіці [3].

Розглядаючи показники малого бізнесу, можна відмітити, що показник кількості суб'єктів підприємницької діяльності на тисячу осіб населення в Україні у 10 разів менший, ніж у розвинених європейських країнах. А внесок малих підприємств у валовий внутрішній продукт складає лише 10%, це у 3 – 4 рази нижче, ніж у більшості європейських країн. Особливо негативним явищем є те, що значна кількість зареєстрованих малих підприємств займається лише такими швидко прибутковими видами господарської діяльності, як торгівля та посередницькі послуги. Як свідчить статистика, тільки 5% з числа новостворених підприємств в Україні можна вважати успішними, 35% зникають вже протягом першого року діяльності. Решта 60% ледве зводять кінці з кінцями [10].

Як стверджують самі підприємці, найхарактернішими факторами, які гальмують розвиток підприємств є:

- організаційно-правові труднощі започаткування бізнесу, особливо на стадії переходу від реєстрації до початку діяльності;
- недоступність кредитних ресурсів як для започаткування, так і для ведення бізнесу чи його відновлення, недостатні зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями по залученню інвестицій і гарантій;
- переважно декларативний характер державної підтримки підприємства, неоднозначність та суперечливість чинної нормативно-правової бази;
- несприятлива податкова політика;
- доволі громізка система бухгалтерського обліку та звітності;
- обмежені можливості для захисту від протиправних посягань;
- криза неплатежів та проблеми з формуванням нових взаємозв'язків, каналів збуту;
- недостатність професійних знань та досвіду тих, хто займається малим та середнім бізнесом [9].

Взагалі, розвиток підприємств малого та середнього бізнесу є важливим, оскільки за його допомогою вирішуються проблеми створення нових робочих місць, формується конкурентне ринкове середовище. Зокрема, в країнах з ринковою економікою такі підприємства відіграють велику роль в стимулюванні технологічних інновацій, створюючи їх у 2 – 2,5 рази більше, ніж великі компанії. Крім того, створення і діяльність великої кількості малих підприємств забезпечує стабільний розвиток регіональної економіки. Завдяки більш високій конкуренції вони краще забезпечують місцеві ринки товарами і послугами. Значно менше дестабілізується ситуацію на ринку робочої сили при банкрутстві окремих малих підприємств в порівнянні ситуацією банкрутства крупних підприємств. Невеликі підприємства є значним джерелом поповнення місцевих бюджетів [8].

Аналіз стану підприємницької діяльності в Україні показує, що сектор малого і середнього бізнесу потребує ефективної фінансової підтримки як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Розвиток малого бізнесу гальмують: недосконала державна політика щодо його підтримування, високі податки, обмеження на окремі види діяльності, адміністративні бар'єри, бюрократична система в отриманні ліцензій. Малий і середній бізнес не має покращень умов щодо доступу до кредитів, судового захисту, захисту від свавілля контрольних органів і рейдерських захватів [7].

Світова практика розвитку та захисту підприємництва свідчить, що доступним джерелом фінансування малого бізнесу є надання урядом гарантій повернення позик у разі неплатоспроможності малих підприємств. Це зменшує кредитні ризики і усуває головну перешкоду на шляху надання позик суб'єктам малого підприємництва, особливо початківцям малого бізнесу.

Розглядаючи перспективи розвитку українських підприємств та пропонуючи

заходи щодо покращення ситуації можна звернути увагу на досвід зарубіжних країн. Наприклад у Японії бізнес розвивався в рамках групових об'єднань, партнери яких були односторонніми в одному напрямі. Такі угруповання не сумісні з вільною конкуренцією країн Заходу, але саме це сприяло концентрації зусиль для досягнення поставлених цілей. Таким чином, саме групові об'єднання стали найефективнішим фактором зростання економіки порівняно з вільною конкуренцією, і це має слугувати прикладом для відсталих країн і країн, що розвиваються. Японія зробила ставку на складні інформаційні системи, в яких використовувалися нові досягнення телекомунікаційних технологій, що дало їй можливість згодом здійснити потужний прорив у виробничій сфері, забезпечити різкий стрибок у підвищенні продуктивності праці, досягти високих якісних показників продукції. За допомогою "дешевого" кредиту, податкових стимулів, амортизаційних пільг, премій, моральної і матеріальної зацікавленості у країні стимулювалося винахідництво. Така політика сприяла розвитку прикладної науки, де створювалися лабораторії, науково-дослідні сектори, техноцентри. Також це сприяло створенню ряду нових галузей, наприклад електронної, комп'ютерної, радіотехнічної, з виробництва хімічних волокон тощо. В основі економічної політики цієї держави лежав захист вітчизняного виробництва.

Також слід звернути увагу на формування вигідної митної політики Китаю, де встановлюється обмеження на вивіз сировини з країни (в особливості на швидко вичерпні та цінні копалини), а також створюються умови для експорту готової продукції, яка має великий відсоток доданої вартості [1].

Висновки. Нині особливо важливою умовою для розвитку підприємництва є створення привабливого інвестиційного середовища для вітчизняних та іноземних інвесторів. Україна має великі можливості для активної діяльності інвесторів – значний споживчий ринок, вигідне геополітичне розташування, багаті природні ресурси, кваліфіковану й водночас дешеву робочу силу, потужну наукову базу. Однак макроекономічне середовище дуже несприятливе для інвестицій – високі реальні процентні ставки, високі податкові ставки, суперечливе і невідповідне сучасності господарське законодавство, тінізація економіки тощо. Для збільшення кількості товарів та послуг, які продукує національна економіка необхідна концентрація державних інвестицій на стратегічно важливі напрямки.

У сфері зовнішньоекономічних зв'язків головним завданням є поступове входження України у світовий економічний простір. Для цього слід створити стабільну і сприятливу правову основу для залучення іноземних інвестицій. Водночас необхідний захист молодого національного виробника від конкуренції іноземних фірм.

Що ж стосується перебудови структурної політики, то вона повинна ґрунтуватися, з нашої точки зору, на визнанні пріоритетності наукомістких і високотехнологічних галузей економіки, які не зруйновано до кінця і які в змозі зберегти здатність України увійти у світовий економічний простір з високим технологічним потенціалом.

На мою думку, щоб зменшити залежність від ціноутворення у паливно-енергетичній сфері потрібно розробляти систему щодо економного використання ресурсів, знижувати енергомісткість базових галузей, приділяти більшої уваги розробці енергоефективних технологій.

На основі вищезазначеного пропонуємо брати до уваги основні напрямки прискорення розвитку підприємництва в економіці України:

- подальше удосконалення законодавчої та нормативної бази щодо створення сприятливих умов для розвитку підприємництва;
- удосконалення кредитної політики, організація державних кредитних установ з метою пільгового кредитування суб'єктів підприємницької діяльності;

- удосконалення податкової політики, тобто забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування;
- посилення державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- стимулювання розвитку підприємництва в галузях, що забезпечують найвищу ефективність суспільного виробництва та його конкурентоспроможність завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, ресурсозберігаючих технологій, випуску принципово нових видів продукції;
- посилення відповідальності органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу;
- встановлення відповідних законів з метою посилення боротьби з корупцією;
- формування потужного внутрішнього сукупного попиту на вітчизняну продукцію;
- орієнтація на експорт, що вимагає створення наукомістких робочих місць з метою використання інтелектуального потенціалу у виготовленні високоякісної продукції.

Україна повинна формувати вигідну митну політику, спияти імпорту сировини, а не готових товарів. Також необхідно вміло організовувати власне виробництво необхідної продукції, щоб уникати залежності від аналогічного імпорту.

Таким чином, лише за розробки ефективної якісної моделі розвитку вітчизняних підприємств Україна зможе збільшити виробництво національних товарів та послуг. Такі покращення сприятимуть економічному зростанню, поліпшенню рівня життя та зниженню безробіття.

Література

1. Фісун А. Економіка зарубіжних країн. // Економіка України./ А. Фісун – 2009. – №8 – 28 с.
2. Бондаренко С.С Застосування системи “Бережливе виробництво” на вітчизняних підприємствах./ С.С. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №10 – 31 с.
3. Бурлай Т. Прогнозна економетрична модель для оцінки змін реального ВВП України з урахуванням потенціальних шокових впливів./ Т. Бурлай // Економіка України. – 2009. – №11 – 7 с.
4. Бандирська О.В. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні. / О.В. Бандирська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №10 – 15 с.
5. Ващенко К.О., Варналій З.С., Воротін В.Є., Геєць В.М., О.М. Кужель, Лібанова О. В. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь./ К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, О.М. Кужель, О.В. Лібанова.– К.: Держкомпідприємство, 2008. – 52 с.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Кручок С. Г. Оцінка фінансового стану підприємств. /С.Г. Кручок // Фінанси України. – 2009. – № 8. – 10 с.
8. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду./ М. Павловський – К.: Техніка, 1999. –231с.
9. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посібн. для вищ. навч. заклад. / В.О. Мец– К.: КНЕУ, 1999. – 437 с.
10. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посібн. для вищ. навч. заклад. / Г. В. Савицька.– К.: Знання, 2005. – 323 с.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013